

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

משכן העדות

הלכה

מלאכות שבת דומיא דמשכן

פרשת ויקהל פקודי – החודש תשפ"ג

שנה כ"ד – קובץ י"ז [תתל"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ויקהל פקודי - החודש

במה דבעינן במלאכות שבת דומיא דמשכן

"ובחרשת אבן למלאות ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת
מחשבת" (ל"ה ל"ג)

הנה בשאלות רבות המתעוררות ע"י טכנולוגיה מתקדמת במערכות חשמל
ואלקטרוניקה יש לעיין מלבד הנדון בעצם המלאכות שיש בהפעלת מכשירים אלו, גם
במאי דמצינו דבעינן שיהיו מלאכות שבת דומין למה שהיה במשכן, וברור כשמש
שהנעשה במערכות אלה רחוק ממלאכות המשכן כרחוק שמים מארץ ומזרח ממערב,
ויש לעיין האם יש בכך להקל בשעת הדחק בשאלות אלה.

א

במה אמרו כלל זה

ונבאר כל עיקר יסוד זה שלמדנו מלאכת שבת ממלאכת המשכן, ואין חייבין
במלאכות שבת אא"כ דומין הן למלאכת המשכן, האם הנחה זו רק בכללן נאמרה או
אף בפרטן, האם בחפצא של המלאכה או אף באופן עשייתה, ונדון בזה עפ"י מה
שמצינו ט"ז מקורות, ונחזה אנן:

א. הנה איתא בשבת (מ"ט ע"ב) "הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד
מי, אמר להו רבי חנינא בר חמא, כנגד עבודות המשכן".

הרי דלא ידענו כל עיקר ל"ט מלאכות מה הן אלא מעבודת המשכן. ועיין עוד ב"ק
(ב' ע"א) "הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב", ובתוס' ובשאר הראשונים שם
שפלפלו אם בעינן חשיבות במלאכות כדי שגלמד ממשכן דהוי בכלל מלאכה. אך
לכו"ע למדו ל"ט מלאכות ממלאכת המשכן, עי"ש.

ב. והנה רוב הלכות מלאכות שבת ופרטיהן נובעות מגדר מלאכת מחשבת שמקורו
במלאכת המשכן ולא למדנו גדר זה בשבת אלא ממה דאיתקש מלאכת שבת למלאכת
המשכן [ובגדר מלאכת מחשבת הארכת לעיל (סימן צ"ח) ובמנח"א לשבת (סימן
נ"ה)].

במה דבעינן במלאכות שבת דומיא דמשכן

ג. הנה נחלקו רש"י ותוס' בשבת ביסוד גדר מלאכה שאצל"ג. לדעת רש"י (ל"א ע"ב, וצ"ג ע"ב) כל שברצונו לא בא לו הוי כמלאכה שצ"ל, והתוס' (צ"ד ע"א ד"ה ור' שמעון) דחו דבריו ופירושו, ונקטו דכל מלאכה שתכליתה מעין התכלית שלמענה נעשה במשכן הוי צריך לגופה, וכל שאין המלאכה נעשית לתכלית דהוי דומיא דמשכן הוי כמלאכה שאצל"ג.

הרי לן בתוס' שתכלית המלאכות ומהותן תלויות במה שנעשה במשכן והנה הן גופן של מלאכת שבת.

ד. כתב רש"י (שבת ע"ג ע"א ד"ה ע"מ לתפור) דאין הקורע חייב אא"כ קרע על מנת לתפור דבמשכן לא היה קורע אלא ע"מ לתפור, עי"ש.

אך יש רבים שנקטו דפטור קורע שלא ע"מ לתפור משום דהוי מקלקל, וכשיש בקריעה תיקון אכן חייב, הרי שנחלקו בזה אם גם פרטי המלאכה נלמדים ממשכן, ואכמ"ל.

ה. בתוס' (שבת ה' ע"ב ד"ה אגוז) כתבו לבאר מה שאמרו דאגוז ע"ג מים לאו היינו הנחתן, אף דלגבי חצר מהלכת אמרו דספינה מינח נייחא ומיא הן דמסגי תותיה, דשאני קנין חצר מהנחה במלאכת שבת דילפינן ממשכן ובמשכן לא היו מניחין אלא כדרך שבני אדם מצניעין חפציהם.

ו. התוס' (שבת צ"ד ע"א ד"ה שהחי) הקשו על מה דס"ל לר"נ דהמוציא את החי פטור משום שחי נושא את עצמו, וכי מה בכך שהחי נושא את עצמו והלא שנים שעשו בזה יכול וזה אינו יכול מי שיכול חייב. ותירצו דפטור משום שלא היה הוצאה כותיה במשכן, עי"ש.

הרי לן שתי הלכות מסוימות במלאכת הוצאה שלמדו ממה שהיה במשכן. וגם גדר ודיני רשויות שבת דלמדו ממשכן שבמדבר.

ז. הלכה פשיטתא דאין רה"ר מקורה כיון שכך היה במשכן כמבואר בגמ' בשבת (ה' ע"א וצ"ח ע"א).

ח – ט. והנה שיטת רש"י דאין רה"ר מדאורייתא אלא אם ששים רבוא בוקעין בו דומיא דמדבר. כך כתב בעירובין (ו' ע"א ד"ה רשות הרבים, ונ"ט ע"א ד"ה עיר), וכך

במה דבעינן במלאכות שבת דומיא דמשכן

כתבו גם התוס' בשבת (ו' ע"ב ד"ה כאן). ורבים מן הראשונים חלקו על שיטתם (ועי' שו"ע סי' שמ"ה סעיף ז'), והארכתי בזה במנח"א לשבת (סימן כ' אות ד').

הרי דגם בזה נחלקו באיזו מדה למדין פרטי הדין ממה שהיה במשכן. וע"ע בתוס' (שבת ו' ע"א ד"ה מידי (השני)) דהמעביר מרה"ר לרה"י דרך צדי רה"ר חייב דמסתמא כך היה במשכן, עי"ש.

י. כתב הריב"ש (סימן שצ"ד) דהגוזז חייב אעפ"י שאינו צריך לשער או לצמר הנגוז אלא כל רצונו לנקות את הגוף שממנו גוז, דגם במשכן גוזז את השער מעל עורות האילים, אף שלא היה כל צורך בשערות אלה [רק גוזז לצורך העור].

[ויש מן האחרונים שהבינו מדבריו דבמלאכת גוזז חייב אף על מלאכה שאינה צריכה לגופה, אך באמת מסתבר טפי דילפינן ממשכן דמהות המלאכה אינה בהכרח בנגוז אלא אף במה שגוזזין ממנו, וממילא כל הגוזז על מנת לנקות את העור שגוזזין את השערות שעליו הוי מלאכה הצריכה לגופה וחייב משום גוזז], עי"ש.

יא. כתב המגן אברהם (סימן תצ"ז סק"ו) בשם המהרש"ל (יש"ש ביצה פ"ג סי' ב') דאין צידה בדגים מה"ת דלא הוי במשכן, והצד את הדג אינו חייב אלא משום עוקר דבר מגידולו דהוי תולדה דקוצר, עי"ש. והמג"א דחה דבריו, וכבר תמחו עליו ממה דאיתא בשבת (ע"ה ע"א) דהצד חלזון חייב משום צידה, עי"ש בנתיב חיים.

יב. ועיין בביאור הלכה (סימן ש"מ סעיף י"ג) שכתב לחדש דל"ש קורע עמ"נ לתקן אלא כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתיקון שניהם וכעין שהיה במשכן שהקריעה היתה לצורך תיקון כל היריעה, ומשא"כ כשקורע שולי הבגד בכדי לקצרו והחלק הנחתך אין לו תועלת כלל בקריעה אי"ז קורע כי אם מתקן מנא.

הרי לן בכל הני דלא רק כללי המלאכות נלמדו ממלאכת המשכן אלא אף פרטיהן ודקדוקיהן. אמנם הצד השווה שבכל אלה שגדולי הדורות כתבו לבאר את סוגיות הש"ס והלכותיה עפ"י ההנחה שמלאכות שבת בעינן שיהיו דומיא דמלאכת המשכן, ויש שכתבו לחדש חומרא עפ"י הנחה זו, כהא דחידש הריב"ש לגבי מלאכת גוזז. ויש שחידשו כמ"ש רש"י לגבי ס' רבוא ברה"ר. אך מצינו ארבעה מגדולי האחרונים לדורותיהם שכתבו להקל בהלכות שבת החמורות עפ"י סברא זו דמלאכות שבת אין חייבין עליהן אלא אם דומין הן למלאכות המשכן.

במה דבעינן במלאכות שבת דומיא דמשכן

יג. עיין בשו"ת מעיל צדקה (סימן כ"ה) שחלק על הב"ח שכתב דהמוחק שעה שע"ג הספר חייב משום מוחק, ולדעת בעל מעי"צ אין בזה מוחק משום דאינו דומה למלאכת המשכן, עי"ש.

יד. כתב בשו"ת חת"ס (או"ח סימן ע"ב) לחלוק על הנודע ביהודה שכתב דפתיחת מטריה בשבת יש בה חשש איסור דאורייתא, והחת"ס כתב שלש סברות להקל מטעם דלא הוי כמשכן, ובסברא השניה כתב דכיון שלא מצינו במשכן אהל שהאדם מטלטל בידו ממקום למקום אין בזה מלאכת בונה.

הרי דחידש מדעתו להקל במטריה אף דבעצם הוי אהל גמור שמגן על האדם מזרח וממטר כיון דלא הוי דומיא דמשכן.

אלא שלכאורה יש לתמוה הא דסיאנא דאם יש בו טפח אסור לצאת בו בשבת, וברש"י ותוס' פירשו לדרך א' דמיירי בכובע שעל ראשו שאסור משום אהל, עי"ש.

טו. בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סימן ס"א) נשאל אם מותר לשאוב מים מבאר הפועלת ע"י משאבה ויש חשש שתעלת המים התת קרקעית תתרחב ע"י זרימת המים, האם אסור כמו שאסור לנעוץ סכין בין הלבנים מחשש שמא ירחיב את הנקב.

וכתב דכל מלאכות שבת ילפינן ממשכן שכל מלאכותיה היו גלויות לעין [מלבד זורע], אבל בני"ד שמדובר בתעלה שמתחת למים ואינו ניכר למראה עין אין זה דומיא דמשכן ואין בזה מלאכה, עי"ש.

ודבריו מחודשים עוד יותר מדברי החת"ס, דחידוש עצום ותימה הוא לחדש דמלאכה שאינה גלויה לעין לאו מלאכה היא.

ויש לעיין לפי דברי מהר"י אסאד שהיה גדול הפוסקים בהונגריה לאחר הסתלקות החת"ס, כיצד היה דן לגבי מכשירים אלקטרוניים ודיגיטליים, ולכאורה ק"ו שהיה מיקל טפי.

טז. ואכן בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן רמ"ז) דן לגבי חשמל בשבת וכתב שחוכך הוא בזה כיון שזה אינו דומה כלל למשכן, ובסו"ד אכן נטה להקל משום סברא זו והביא את תשובת החת"ס הנ"ל, עי"ש.

במה דבעינן במלאכות שבת דומיא דמשכן

אמנם אף ששלשת גדולים אלה ענקי התורה היו שכל בית ישראל נשען עליהם, גישה זו לא נתקבלה כלל על ידי שאר גדולי עולם פוסקי ההלכה לדורותיהם, ובאמת אילו היתה הלכה כדבריהם כמעט שלא הנחת מלאכה בשבת, דהלא כמעט ואין מלאכה הנעשית היום שהיא דומה למה שהיה במשכן, אלא שגדולי הדורות הניחו דכל שענינו דומה במהותו הפנימית למלאכות שבת חייב, ואין מקום להקל מדעתנו מכח סברא זו.

ומשום כך מחמירים אנחנו בכל הנוגע לטכנולוגיה מודרנית בכלים חשמליים, אלקטרונים ודיגיטליים ודומיהם.

משכן העדות

משכן העדות

"אלה פקודי המשכן משכן העדת" (שמות ל"ח כ"א).

"המשכן משכן – שני פעמים, רמז למקדש שנתמשכן
בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל" (רש"י שם)

פירוש מחודש יש בדברי אדוננו רש"י, דמשכן אינו לשון שכוונה בלבד,
אלא אף לשון משכון, ושני המקדשות נתמשכנו בעונותיהם של ישראל,
ויש לעיין מה ענין חורבן הבית לעניני משכונות, ונראה בזה.

דהנה פעמים רבות בספר שמות נכתב פרשת ציווי הקמת המשכן,
בפרשיות תרומה - תצוה לפני חטא העגל, ובפרשיות ויקהל - פקודי
לאחר חטא העגל, והלא דבר הוא.

ואמרתי בדרך משל, אב שזכה לבן מתמיד בתלמודו ובעל דרך ארץ
שגרם לו נחת רוח מרובה וקנה לו מתנה יקרה, אך עוד בטרם הספיק
לתת לו מתנתו, שמע מן המלמד לדאבון לבו שבנו שוב אינו נוהג כשורה
וחלה התדרדרות גם בהתמדתו, אמר האב למלמד, הלא התכונתי לתת
לו מתנה שקניתי, אמר לו המלמד, נוכל להשתמש במתנה להעלותו
מחדש על הדרך הישרה, תראה לו מתנה זו ותאמר לו שמזומנת ומוכנה
היא לו, בתנאי שיחדש ימיו כקדם!

כך באמת היה הקב"ה משרה שכינתו בציון אף אם לא חטאו בעגל,
והיא הנותנת לולי חטאו ודאי היו ראויים לכך (ועיין רמב"ן פרשת תצוה
כ"ט מ"ו שהעבודה במקדש היא צורך גבוה), אך מאחר שחטאו צוה על
המשכן והשרה שכינתו כעדות שנמחל עונם (רש"י ריש פרשתנו) ועוד
התנה עמהם שאם לא ישמרו על דרך עץ החיים יחרב הבית בעוונם.

אמנם אף שהמשכן מעיד שהקב"ה מחל על חטא העגל אין כאן מחילה
מוחלטת, דהלא אמר הקב"ה וביום פקדי ופקדתי וכתב רש"י דאין לך
פורענות שבא על ישראל שאין בה מחטא העגל.

ועוד כתב רש"י "אלה פקודי המשכן משכן העדות, רמז לשתי משכנות

משכן העדות

שנתמשכנו בעונותיהם של ישראל" וצ"ב בלשון זה שנתמשכנו והלא חרבו, אלא נראה דהקב"ה לקח את מקדשות ישראל כמשכון על החוב, ומדת רחמים יש כאן שלא נפרע מבעל חובו בחוזק יד אלא לקח משכון, שפך חמתו על העצים ועל האבנים ולא על בניו חביביו, משכון לקח עד אשר יפרע בע"ח את חובו.

בנוהג שבעולם כאשר המלוה מקבל מן הלוה משכון, איננו חפץ להחזיק במשכון בתמורה לדמי ההלוואה דלא מקח וממכר יש כאן אלא הלוואה, המלוה איננו חפץ להחזיק במשכון, אלא יושב ומצפה הוא לפרעון החוב ובחפץ לב יחזיר את המשכון.

כך גם הקב"ה אין הוא חפץ להחזיק בבית המקדש, ואין המקדש בידו כביכול אלא כמשכון, יושב ומצפה הוא שנחזור בתשובה, ובשמחה גדולה יבנה לנו את בית המקדש עם פרעון החוב.

הרחמן הוא יבנה בית בקרוב בימינו

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

